

FOTO: BRUCE BURKHARDT/GETTY IMAGES

varje student inom humaniora. Kvalitet på undervisning, studenter som söker utbildningar i konkurrens, en ny målbild för humaniora som inte bygger på en defensiv självuppfattning och ett högre sociologiskt värde i samhället skulle kunna uppnås om ett tydligare stråk av elitism genomsyrade humanvetenskapens utbildningar. Ty formering av samhällets eliter säger något om vad ett samhälle värdesätter. Som humanist har jag ofta förundrats över varför man tror att människan blir mer demokratisk eller bildad av att studera just humaniora, jag tycker att det saknas bevis för detta. (Konsten – som är till för alla – bildar oss!) Däremot tycks akademier som präglas av höga krav och mycket motiverade studenter vara bra på att upprätthålla specifika humanistiska kunskaps traditioner, det ser man inte minst i Storbritannien.

ETT MÖJLIGT SÄTT att tolka den låga studentpengen och därmed synen på humaniorastudier som mindre krävande än andra områden är att just humaniora ofta förknippas med bildning. Det skadar inte, kan man tänka sig att resonemang- et går, att studera lite humaniora för att öka medborgarnas bildningsnivå. Sådana studier behöver inte ens bedrivas på heltid eller vara särskilt ansträngande; som bildningsämnen har de likafullt en viktig roll att spela i samhällets utveckling. Problemet är att det slår tillbaka på humaniora själv och att svårigheten att argumentera för behovet av elitutbildningar hindras av den föreskrivna samhällsnytta som bildning antas ha och humaniora erbjuder.

Vi humanister behöver öka vår efterfrågan. Hur gör vi det? Det enkla svaret är genom att höja kvaliteten. Ett sätt att börja är att satsa på humaniorastudenterna. För det är genom att hävda vårt akademiska vetande som vi kommer att kunna bibehålla vår relevans: för vetenskapssamhället, det omgivande samhället och för de studenter som i framtiden i hård konkurrens antas till spetsutbildningar i humaniora. ✨

EKONOMI

Inga pappas pojkar

40 procent av vd:ar för de största svenska företagen födda på 1940-talet växte upp i arbetarhem. Idag är medelklassen rekryteringsbas, skriver **Magnus Henrekson**.

I MARS 1998 hade tidningen *Affärsvärlden* en artikel med rubriken "Direktörer: Folkhemmets söner har tagit över". Vid denna tid var de två starkast lysande stjärnorna på den svenska företagshimlen läkemedelsbolaget Astra och telekombolaget Ericsson. Astra hade i slutet av 1980-talet fått patent på magsårsmedicinen Losec, vilken några år senare blev världens mest sålda läkemedel. Ericsson hade under samma tid blivit världens ledande företag på telekommunikationsområdet med en världsmarknadsandel på 40 procent för mobiltelefonsystem. Astras vd hette Håkan Mogren, född 1944 och snickarson från Nacka. Ericssons vd hette Lars Ramqvist, född 1938 och gruvarbetarson från Grängesberg. Frågan väcks hur två personer med denna bakgrund lyckades ta sig till den absoluta toppen.

Sverige framställs ju ofta på ett motstridigt sätt, inte sällan av samma personer. Å ena sidan hävdas att vi är världens mest jämlika land, å andra sidan kan samma personer vid ett annat tillfälle istället hävda att Sverige är ett utpräglat klass- och privilegiesamhälle. De mest prestigefyllda och inkomstbringande positionerna sägs vara vikta för en liten krets som alla känner varandra, ofta sedan barnsben, kanske till och med som klasskamrater på någon av internatskolorna Lundsberg eller Sigtuna. Gemensamt sägs de se till att medlemmarna i den egna kretsen garanteras fortsatt tillgång till det ymnighetshorn som framförallt utgörs av välbetalda positioner i det svenska näringslivet.

EN PERSON SOM BIDROG till att sätta denna bild var den dåvarande ledaren för kommunistpartiet, C-H Hermansson, som i sin bok *Monopol och storfnans* från 1962 myntade uttrycket "de 15 familjerna". Enligt honom var det 15 familjer som kontrollerade det svenska näringslivet. Hermanssons bok inspirerade den dåvarande

regeringen att tillsätta den sk Koncentrationsutredningen, vilken i sitt betänkande (SOU 1968:7) pekade ut samma 15 familjer plus två grupper med bankanknytning.

Det stämde att det var en stor koncentration på ägarsidan i det svenska näringslivet, men det var en naturlig konsekvens av den minst sagt njugeta skattebehandlingen av företagsägare, vilken gjorde det hart när omöjligt för nya ägare att underifrån utmana de etablerade ägarkonstellationerna. Men hur var det med de exekutiva positionerna? Är det så att de tyngsta och mest välbetalda positionerna i det svenska näringslivet förbehållits ägarfamiljerna och deras nära förtrogna eller har dessa stått öppna för alla med de rätta drivkrafterna och förmågan att ta sig hela vägen upp till toppen?

HÄROMÅRET UTKOM Göran Hägg med boken *Svenska förmögenheter – gamla klipp och nya pengar*, en både läsvärd och schvungfull bok om flera av de mäktigaste entreprenörerna och företagsledarna i Sverige före välfärdsstatens genombrott. Enligt Hägg var det då omöjligt att ta sig till den extrema toppen i näringslivet för den som inte var född i överklassen. Han hävdar också att "genier med två tomma händer har i vårt land blivit kapitalistiska imperiebyggare först under den allra senaste socialdemokratiska epoken".

Håkan Mogren och Lars Ramqvist, två arbetarsöner med lysande karriärer, hur representativa är de? Om de är typiska är det onekligen en stark indikation på att selektionen upp till toppen varit meritokratisk och att Sverige erbjudit exceptionellt goda möjligheter för talangfulla och starkt motiverade personer oberoende av uppväxtförhållanden och familjebakgrund.

Tillsammans med Odd Lyssarides har jag tittat närmare på den frågan i en ny studie, *The Social Background of Elite Executives. The Swedish Case*. Vi samlar i studien in upp-

Andelen med arbetarbakgrund i Wallenberg-kontrollerade bolag är också något högre än i övriga bolag.

gifter på familjebakgrunden för vd:arna för Sveriges 30 största börsnoterade företag från 1945 till och med 2014. Allt som allt är det fråga om 240 personer där de äldsta är födda på sent 1800-tal och de yngsta 1970. 229 av personerna är uppvuxna i Sverige. Vi studerar med andra ord en extrem elitgrupp på arbetsmarknaden; vid varje tidpunkt handlar det om 30 av idag totalt fem miljoner jobb på den svenska arbetsmarknaden.

Genom en kombination av sökning i arkiv och kyrkböcker (offentliga för dem som fyllt 70 år), enkäter, matriklar, artiklar, intervjuer och internetsökningar lyckades vi få fram uppgifter om den sociala bakgrunden för 81 procent av vd:arna som vuxit upp i Sverige.

MED ETT SÅ LITET urval och med över 80 års skillnad mellan den äldstes och den yngstes födelseår måste vi hålla till godo med en ganska grov klassindelning baserad på faderns yrke och utbildning. För den här perioden finns uppgifter om hur stor andel av befolkningen som kunde räknas till någon av de tre socialgrupperna, vilka i vardagligt tal brukade benämnas högre klassen, medelklassen och arbetarklassen.

Från början på 1900-talet till och med slutet av 1960-talet ansågs i genomsnitt 6 till 7 procent av befolkningen tillhöra socialgrupp I, medan socialgrupp II utgjorde ca 40 procent av befolkningen och socialgrupp III ca 55 procent.

Från bud till vd?

Sett över hela perioden kommer 60 procent av vd:arna från socialgrupp I, 21 procent från socialgrupp II och 19 procent från socialgrupp III. Å andra sidan är det förvånande få av vd:arna som har en far som själv varit vd för ett svenskt storföretag eller som kommer från en familj som är kontrollägare i det aktuella företaget. Bara 11 vd:ar, dvs mindre än 5 procent, har en sådan bakgrund. Det är också få som är adliga: totalt sju personer och endast två av vd:arna födda 1940 eller senare kommer från en adlig familj.

Om man delar upp materialet i delperioder framträder flera intressanta mönster. Till och med 1940-talet är det fler vd:ar som kommer från socialgrupp III än från socialgrupp II. Bland vd:ar födda på 1940-talet är arbetarbakgrund särskilt vanlig: 40 procent av vd:arna födda på 1940-talet växte upp i arbetarhem.

Häggs påståendet om att det var omöjligt för personer med enkel bakgrund att nå toppen innan den "socialdemokratiska epoken" får heller inte odelat stöd. Vi identifierar ett antal personer med arbetarbakgrund som nådde den absoluta toppositionen i Sveriges ledande företag redan innan välfärdsstaten började byggas ut på allvar; var sjätte vd född före 1910 har arbetarbakgrund.

DE TVÅ VD:AR som nämns i inledningen var båda verksamma i bolag som ingår i Wallenbergsfären. Andelen med arbetarbakgrund i Wallenbergkontrollerade bolag är också något högre än i övriga bolag. Kanske ser vi här ett utslag av Marcus Wallenbergs (1899–1982) aldrig sinande uppmärksamhet på att hitta de bästa ledarämnena? Jacob Palmstierna beskriver det på följande sätt i sin bok *Jacobs steg – triumfer och nederlag i en bankmans liv* (2008): "Kalla det ett nyttighetsinriktat människointresse – han menade att valet av företagsledare var styrelsens största uppgift. Skillnaden mellan ett bra och dåligt företag – över lite tid – betingades av vem som var vd och styrelseordförandens huvudroll att hitta och sedan guida, coacha och uppfostra vd. [...] [D]et handlade om en lidelse för affärer och för människor, en lust att till varje pris finna den ideala kombinationen av företag och rätt företagsledare." Och med Marcus Wallenbergs egna ord i IUI-boken *Industriproblem 1960*:

Man möter stundom den föreställningen, att det ekonomiska framåtskridandet, om tekniska och ekonomiska grundförutsättningar föreligger, är någonting som går mer eller mindre av sig självt. Det gäller bara att tillsätta habila personer som på ett hyggligt sätt kan administrera och sköta produktionsuppgifterna. Inget kan enligt min mening vara felaktigare. Det som >>

driver utvecklingen är ständigt sådana enskilda människor som har uppfinningsrikedom, initiativkraft, kombinationsfantasi och förmåga att fatta beslut.

KANSKE ÄR DENNA drivkraft, att leta efter ledarkompetens oberoende av klassbakgrund, en del av förklaringen till att familjen Wallenberg lyckats hålla sig kvar på toppen under så lång tid.

Bland dem födda på 1950- och 60-talen faller andelen med arbetarbakgrund tillbaka till 11 procent, medan det blir allt vanligare med en uppväxt i socialgrupp II. Bland vd:arna födda mellan 1960 och 1970 växte 35 procent upp i en familj som tillhörde socialgrupp II.

Hur ska vi då tolka dessa resultat? Majoriteten av vd:arna har visserligen vuxit upp i socialgrupp I, men samtidigt har en betydande andel arbetarbakgrund och på slutet av perioden kommer mer än en tredjedel från medelklassen. Vi har sökt efter studier från andra europeiska länder som Tyskland, Frankrike och Storbritannien, men utan att lyckas hitta någon enda undersökning.

Om vi försöker oss på en jämförelse med svensk forskning om intergenerational inkomstmobilitet av ekonomer som Anders Björklund och Daniel Waldenström, och klassmobilitet av sociologer som Robert Erikson och Jan O Jonsson, så framstår andelarna från socialgrupp II och III som förhållandevis stora.

Framförallt visar ekonomernas forskning om inkomstmobilitet att mobiliteten är extremt liten i den absoluta toppen. Sociologerna, å sin sida, finner att den sociala rörligheten (uppåt och nedåt) ökade kraftigt för kohorter födda fram till slutet av 1940-talet, men att utvecklingen därefter stagnerat. Utjämningen drivs i hög grad av ökade möjligheter till utbildning oavsett klassbakgrund. Familjer i socialgrupp II verkar ha dragit mest nytta av de ökade möjligheter till utbildning och karriär som välfärdsstatens framväxt erbjöd. Undantaget utgörs av en engångseffekt för personer med arbetarbakgrund födda på 1940-talet.

EN HYPOTES varför det främst tycks röra sig om en engångseffekt för socialgrupp III kan vara att det är de mest ambitiösa och disciplinerade arbetarfamiljerna som utnyttjar de nya möjligheterna och därmed byter socialgrupp. Det är lätt att föreställa sig att de som blir kvar i arbetar-klassen efter denna breda demokratisering av tillgången till utbildning har sämre förutsättningar att fostra sina barn så de kan beträda en bana som i särskilt lyckade fall kan leda hela vägen upp till vd-positionen i något av Sveriges största företag. ✨

FRANKRIKE

Islam på franska ben

En rapport visar att en fjärdedel av Frankrikes muslimer står utanför samhällsgemenskapen och är mottaglig för islamistisk propaganda. Lösningen ligger i att ansluta islam till republikens principer, skriver **Karin Stensdotter**.

DET BÖRjade som så ofta nu för tiden på Facebook: Karin, vad är det som händer i Paris?

Ingen aning. Jag slår på en av nyhetskanalerna där förvirrade bilder avbryts av kommentarer. Avspärningar, skakiga mobilfilmer med skottlossning i bakgrunden. Snart står det klart att flera attentat mot stadens befolkning sker här och nu. Det enda som förefaller vara att lita på är de stigande dödsiffrorna.

Yngste sonen, hans far och jag sitter tysta. Dottern sover i sin säng, mellansonen är ute och tar en öl, visserligen på en boulevard där det bara finns en bar, men ändå. Vi ringer honom; han är redan på väg hem. Det är den 13 november 2015 och från boulevard de l'Hôpital, liksom över hela staden, hörs sirenerna från utryckningsfordonen natten igenom.

Det visar sig att dåden även denna gång utförts av framförallt fransmän.

President och premiärminister uppmanar oss att inte sätta likhetstecken mellan islam och terrorism. Visst. Men i medierna är bilden av en muslim klar: den med automatvapen försedda terroristen.

Att jag inte är ensam om att undra vad

muslimerna, i min föreställning en rätt otydlig massa, egentligen tycker och tänker bekräftas så småningom i september året därpå i en rapport från en av de stora tankesmedjorna, Institut Moutaigne. Den har titeln "Un Islam français est possible", (En fransk islam är möjlig) och har sammanställts av Hakim El Karoui, välrenommerad forskare och politisk sakkunnig. Den är en grundlig genomgång av Frankrikes muslimer, deras åsikter, rötter och sammansättning, deras religiösa utövning och förhållande till den franska staten.

Eftersom registrering av religion och etnisk härkomst är otillåtet fyller rapporten en kunskapslucka, inte minst i debatten.

Fakta har tagits fram via telefonintervjuer med 15 000 personer över 15 år varav drygt 1 000 säger sig vara (mer eller mindre troende) muslimer. Med ett så stort underlag blir undersökningen representativ för hela kollektivet, som i och för sig visar sig vara inte ett kollektiv utan många individer.

MUSLIMERNA ÄR 5,6 miljoner av en befolkning på 66 miljoner. Tre fjärdedelar är franska medborgare, resten har utländskt medborgarskap. De är yngre än genomsnittsbefolkningen, 36 år i snitt för en muslim, 53 för en kristen. De har högst olika syn på vad islam innebär. 46 procent av dem har inga som helst problem med att vara muslimer inom ramen för den franska *laïcité*-principen (frånvaro av religiöst inflytande i staten och frånvaro av statligt inflytande i religionen). De märks helt enkelt inte. Ytterligare 26 procent är något mer konservativa, de är för huvudduk, halalkött och andra levnadsregler men sätter repu-

89 dödades på konserthallen Bataclan i Paris.

FOTO: MICHELE EULER/TT